

Wstęp

Młodzież jako pokolenie „wielkich nadziei” i „wielkich rozczarowań”

To pierwsze po wojnie pokolenie, które miało wzorem swoich poprzedników traktować punkt dojścia swoich rodziców jako zaledwie punkt startu do lepszego i z roku na rok ulepszanego własnego życia, staje wobec groźby społecznej degradacji¹.

W prezentowanym Czytelnikowi tomie w jego części monograficznej podjęto próbę przedstawienia sposobu doświadczania życia i oceny jego jakości w ujęciu wielowymiarowym (holistycznym), interdyscyplinarnym (ujęcie psychopedagogiczne i społeczne), a także uwzględniającym wyznaczniki opisujące (wymiar i poziom) oraz czynniki determinujące (kulturowe, psychologiczne, społeczne) kształt świata i życia dostępnego młodemu pokoleniu.

Młode pokolenie, współcześnie epatowane ideologią sukcesu, wzmacnianą ideologią egalitaryzmu i uprawomocnianą ideą indywidualizmu, a przy tym traktowane jako kategoria kulturowo i społecznie najbardziej znacząca (terror młodości, nadzieja świata), ma prawo żywić przekonanie, że żyje w świecie wielkich możliwości, które nie są niczym ograniczane. Dowodzą tego stwierdzone przez socjologów cechy funkcjonowania młodych ludzi, a głównie: wzrost aspiracji edukacyjnych i statusowych, wzrost oczekiwań związanych z jakością życia (poziom życia), pragmatyzm i „pierwotny” optymizm, aktywne postawy zawodowe i życiowe.

1 Z. Bauman: *Permanenna rewolucja*. „Wprost” 2013, nr 28, s. 44.

Te właściwości młodego pokolenia – co wskazuje Krystyna Szafraniec² – mają jednak charakter pierwotny, potencjalny i przemijający (wielkie nadzieje), nie potwierdzony w perspektywie ostatnich dekad możliwością pełnej – lub nawet częściowej – realizacji ambicji, co rodzi wielkie rozczarowania. Nowy, potransformacyjny system, który wzbudził wielkie nadzieje, nie tylko młodego pokolenia (ale jego jednak w sposób szczególny), spowodował równie wielkie rozczarowania, okazał się bowiem niewydolny w kontekście formowania warunków determinujących jakość życia ludzi młodych, co widoczne jest głównie w sferze edukacji i przekłada się na powiązany potencjalnie z edukacją rynek pracy³.

Młode pokolenie żyje zatem w świecie, który jest dla tych ludzi niegościnnie i stanowi naturalne źródło wielu frustracji; ich pokonywanie utrudnia choćby brak wystarczających (warunkowanych rozwojowo) kompetencji do radzenia sobie i brak instytucji realnie wspierających rozwój młodych ludzi (zanik wspólnotowego świata, stanowiącego źródło wsparcia osobowego i ideologicznego, a także zastępowanie realnych sieci społecznego wsparcia siecią wirtualną, pozornie wspierającą, bo pozwalającą na „fałszowanie siebie”). Można wysnuć wniosek, iż młode pokolenie to kategoria społeczna gloryfikowana kulturowo, a marginalizowana społecznie. Jak twierdzi Zygmunt Bauman, to kategoria ludzi, „którym odmówiono godnej, szacunkiem darzonej pozycji w społeczeństwie – a dla których nikt tam »na górze« nie przygotował godziwego miejsca, o radosnym powitaniu już nie wspominając”⁴. W efekcie młode pokolenie skazane jest na marginalizację wynikającą z sytuacji gospodarczej, ewokującej dalsze problemy. Jak dowiedzieliśmy się z *Diagnozy społecznej 2013*, obecnie aktywność młodych ludzi na rynku pracy wyraźnie maleje w stosunku do lat wcześniejszych⁵, co można traktować jako bumerangowy efekt związany z biernością społeczno-zawodową i wyuczoną bezradnością.

Część monograficzna niniejszego tomu „Chowanny” zawiera rozmaite opracowania, w różny sposób funkcjonalnie powiązane z jakością życia: opracowania teoretyczne, analizy empiryczne, doniesienia z badań i próby konstruowania warsztatu pomiaru jakości życia młodego pokolenia, przygotowane przez osoby z różnych ośrodków i o różnym doświadczeniu

2 K. Szafraniec: *Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła*. „Nauka” 2012, nr 1, s. 101–122.

3 Ibidem.

4 Z. Bauman: *Permanentna rewolucja...*, s. 44.

5 I.E. Kotowska, K. Saczuk, P.A. Strzelecki: *Rynek pracy*. W: *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*. Red. I.E. Kotowska. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 2014, s. 26–31; wypowiedź Pawła A. Strzeleckiego podczas konferencji prasowej PAP w dniu 26.06.2013 r.

badawczym (głównie przez młodych badaczy, ze względu na przedmiot zainteresowań, jakim jest młode pokolenie).

Część monograficzną tomu otwierają, a także zamykają próby teoretycznej i empirycznej rekonstrukcji problematyki jakości życia, opracowane przez Ewę Wysocką, w których zawarto zarówno analizy pojęcia jakości życia, próbę konceptualizacji fenomenu i przeniesienia jej w sferę zagadnień pedagogiki młodego pokolenia (*Jakość życia jako kategoria pedagogiczna – doświadczanie życia przez młode pokolenie w perspektywie teoretycznej*), jak i empiryczną egzemplifikację subiektywnie odczuwanej jakości życia wraz z czynnikami ją determinującymi (*Jakość życia jako kategoria pedagogiczna, psychologiczna i socjologiczna – doświadczanie życia przez młode pokolenie w perspektywie empirycznej*).

Kolejne opracowanie, autorstwa Danuty Boreckiej-Biernat (*Strategie radzenia sobie gimnazjalistów w sytuacji konfliktu społecznego w kontekście modelującego wpływu rodziców*), prezentuje spojrzenie na jakość życia w perspektywie wykorzystywanych przez młodzież strategii radzenia sobie z sytuacjami niekorzystnymi rozwojowo w kontekście jakości środowiska rodzinnego, stanowiącego wzór identyfikacyjny i źródło uczenia się sposobów pokonywania problemów, z którymi boryka się młode pokolenie.

Dwa następne artykuły: Katarzyny Krasoń (*Kto mi związał ręce, czyli sztuka teatru jako wehikuł poznania*) i Ludwika Koniecznej-Nowak (*Preferencje muzyczne a właściwości psychiczne młodzieży w świetle wybranych badań empirycznych*), to próby spojrzenia na jakość życia w perspektywie recepcji sztuki teatralnej (jej funkcji poznawczej w odkrywaniu znaczeń ważnych dla jakości życia) i muzyki (jako formy wyrażania siebie i kanalizowania doświadczanych problemów rozwojowych i społecznych; wpływu na funkcjonowanie psychospołeczne młodego pokolenia).

Problem doświadczania życia i jego jakości w kontekście zaburzeń adaptacyjnych z uwzględnieniem zmiennych społeczno-demograficznych porusza w swoim artykule *Subiektywna satysfakcja z życia we wspólnocie oraz poczucie bezpieczeństwa w perspektywie różnic adaptacyjnych współczesnej młodzieży* Barbara Ostafińska-Molik. Natomiast Agata Junger charakteryzuje obraz świata i własnego życia młodzieży, z uwzględnieniem różnicującego znaczenia dla doświadczanej jakości życia identyfikacji z grupami subkulturowymi (*Obraz świata i własnego życia młodego pokolenia – reprezentantów subkultury hip-hopowej i młodzieży nieprzetrzymanej w subkulturach. Analiza porównawcza*).

Edyta Charzyńska i Joanna Gózdź w swych analizach jakości życia młodego pokolenia odnoszą się do jego specyfiki socjalizacyjnej, związanej z problematycznym korzystaniem z nowych mediów: Internetu (portali społecznościowych) i telefonu komórkowego (artykuły: *Socjodemograficzne i psychospołeczne korelaty korzystania z telefonu komórkowego i jego problematycznego używania* i *W sieci uzależnienia. Polska adaptacja Skali Uzależnienia*

od Facebooka (*the Bergen Facebook Addiction Scale*) C.S. Andreassen, T. Torsheim, G.S. Brunborga i S. Pallesen). Doskonale przygotowane teksty nie tylko stanowią prezentację wyników badań, lecz także mają walor praktyczny – służą przygotowaniu warsztatu diagnostycznego w sferze uzależnień behawioralnych, czyli adaptacji i konstrukcji narzędzi pomiaru. Problem korzystania z nowych mediów wydaje się o tyle ważny, iż młodzi Polacy stanowią kategorię wyraźnie zagrożoną ryzykiem uzależnienia, gdyż należą do jednej z grup najczęściej używających telefonów komórkowych na świecie, bardzo wczesnie przechodzą inicjację ze sprzętem ICT i Internetem, a także – jak wskazują socjologowie – są nieustannie *online*, niezależnie od przestrzeni, w której funkcjonują.

Ostatnie trzy artykuły w części monograficznej tomu odnoszą się bezpośrednio do pedagogicznej działalności praktycznej związanej z kształtowaniem jakości życia młodego pokolenia. Opracowanie Edyty Widawskiej (*Udział w działaniach animacyjnych jako element budowania poczucia sprawstwa wśród młodzieży*) stanowi egemplifikację determinant budowania poczucia jakości własnego życia, wśród których Autorka za najważniejsze w sensie efektów wychowawczych uznaje poczucie sprawstwa, natomiast w aspekcie metodycznym – *stricte* pedagogicznym – prezentuje działania animacyjne, przedstawiając jednocześnie warunki skuteczności działań animacyjnych i ich realne efekty (ewaluacja projektów animacyjnych). Podobne w założeniach opracowanie, ale odnoszące się do innych aspektów działania pedagogicznego, funkcjonalnie związanego z poprawą jakości życia młodego pokolenia (w szkole, a pośrednio i w rodzinie), przygotowała Blanka Poćwiardowska (*Współpraca rodziców i nauczycieli w kontekście jakości życia dzieci i młodzieży*). Opierając się na koncepcji jakości życia i czynników determinujących funkcjonowanie szkolne, Autorka przyjmuje założenie o konieczności budowania „mostów zamiast murów”, czyli współpracy dwu najważniejszych środowisk wychowawczych, których atmosfera stanowi o jakości życia dzieci i młodzieży. Wskazuje też podstawy metodyczne budowania owej współpracy, formułując najważniejsze zasady działania podnoszącego realną i odczuwaną jakość życia w szkole. Ostatni artykuł spośród poruszających problemy z tej kategorii przygotowany został przez Małgorzatę Rębiałkowską-Stankiewicz (*Poprawa jakości życia dzieci i młodzieży w stanie śpiączki – oddziaływania psychopedagogiczne*). Odnosi się do innego obszaru działań pedagogicznych, wydaje się, że szczególnie zaniedbanego w pedagogice (nawet w pedagogice zdrowia). Autorka, pracownik naukowy i praktyk pracujący z dziećmi oraz młodzieżą w stanie śpiączki, dzieli się swoimi refleksjami dotyczącymi jakości życia osób z tej grupy, a także sposobu traktowania ich przez społeczeństwo. Argumentacja dotycząca konieczności podjęcia działań pedagogicznych poprawiających jakość życia dzieci i młodzieży z tej grupy poparta została analizą przypadku, co stanowi kanwę przed-

stawienia metodyki działania usprawniającej i włączającej różne funkcje życiowe.

Przygotowana część monograficzna tomu obejmuje różne zagadnienia bezpośrednio i pośrednio wpisujące się w problematykę jakości życia młodego pokolenia, w aspekcie teoretycznym, empirycznym i metodycznym. Ukazuje – co oczywiste – niewyczerpującą, ale komplementarną wizję obszarów dociekań badawczych nad przedmiotowym fenomenem i działań wspierających podnoszenie jakości życia osób z tej kategorii społecznej, którą uznaje się za najbardziej zagrożoną w sferze sposobu doświadczania własnego życia, a jednocześnie niezmiernie istotną dla rozwoju każdego społeczeństwa (więc i jakości jego życia). Dodać należy, że dobrostan (poczucie szczęścia, zadowolenie z jakości życia), niezależnie od poziomu analizy (mikro-, mezo- czy makrospołecznej), można jednak osiągnąć jedynie wówczas, gdy jednostka wyposażona jest w sprawności, kompetencje i umiejętności konstruktywnego radzenia sobie z naturalnie występującymi w jej życiu problemami, co należy uznać za szczególnie ważne w odniesieniu do młodego pokolenia. W procesie uczenia się i wspierania konstruktywnego radzenia sobie muszą jednak być obecni inni, wspierający jednostkę ludzie, grupy czy instytucje społeczne. Konieczny jest zatem zarówno „globalny zwrot” w kierunku budowania wspólnoty, systemu sieci wsparcia społecznego, dostępnego jednostce w sytuacjach trudnych, jak i wdrożenie systemowych rozwiązań, których konstruowanie musi być oparte na rzetelnej diagnozie psychospołecznej i pedagogicznej, stanowiącej podstawę budowania międzyresortowego systemu wsparcia; potrzebna jest zarówno integracja i interdyscyplinarne podejście do badania jakości życia, jak i metodycznie przygotowane działania wspierające realny wzrost poczucia zadowolenia młodzieży z jakości własnego życia. Uzyskanie poczucia „dobrostanu prawdziwego” jest możliwe jedynie z udziałem znaczących innych, ułożonych na różnych poziomach sieci społecznego wsparcia, dokonuje się zaś na bazie uprawnionego optymizmu jednostki w ocenie siebie i własnej relacji ze światem, a także poczucia kontroli i sprawstwa młodego pokolenia w zakresie działania w świecie.

Mam nadzieję, że refleksja towarzysząca potencjalnemu Czytelnikowi w trakcie lektury części monograficznej tego tomu, niezależnie od tego, czy Czytelnik ten jest profesjonalistą czy nieprofesjonalnym dorosłym wychowawcą młodego pokolenia, zmierzać będzie w kierunku konstatacji, że troska o jakość życia osób z tej kategorii rozwojowej stanowi powinność pedagoga i wszystkich odpowiedzialnych dorosłych wychowawców.

Jak wiemy bowiem z doniesień socjologów – obraz młodzieży to obraz całego społeczeństwa, jego problemów, napięć w nim występujących, które

najwyraźniej odbijają się właśnie w funkcjonowaniu młodego pokolenia, wyznaczając obiektywną i subiektywną jakość jego życia. Przedstawione analizy nie są jednorodne, gdyż zarówno młodzież jako kategoria społeczna, jak i jakość życia człowieka (grup społecznych, społeczeństwa) to przedmiot wielu analiz empirycznych dokonywanych w obrębie różnych dyscyplin z obszaru nauk społecznych, co wynika z traktowania tej grupy jako grupy szczególnego ryzyka (zagrożonej rozwojowo i społecznie). Ryzyko to ma podwójny wymiar: stanowi podłoże zagrożeń dla rozwoju młodego pokolenia i zagrożeń dla istniejącego ładu społecznego, wynikających z zachowań młodych ludzi, co wzajemnie się warunkuje, wyznaczając jakość życia subiektywnie odczuwaną jako negatywną, włączaną przez mechanizm pokrzywdzenia, niesprawiedliwości, winy i upokorzenia.

Prowadzone diagnozy dotyczące jakości życia młodzieży albo mają charakter przekrojowy, wówczas opisywane są globalnie style życia młodzieży, w których odzwierciedlane są jego jakości, albo koncentrują się na wybranych aspektach funkcjonowania młodych ludzi: tożsamości i kryzysie tożsamościowym, wartościach, aspiracjach i planach życiowych, poglądach, a także zagrożeniach i dewiacjach oraz postawach młodzieży wobec różnych zjawisk społecznych, sposobach „kanalizowania” frustracji, aspektach stanowiących wymiary opisujące lub determinujące odczuwany poziom satysfakcji z własnego życia.

W swoich analizach sytuacji życiowej młodzieży we współczesnych realiach polskich Autorzy założyli, iż determinowana jest ona pierwotnie problemami autokreacyjnymi, które są wypadkową dwóch czynników: specyfiki rozwojowej właściwej temu okresowi rozwoju i specyfiki świata, w którym młodzież żyje i rozwija się, determinowanej zmiennością cywilizacyjną i transformacyjną. Obie kategorie czynników wzajemnie się wzmacniają, współdeterminując konieczność nowego spojrzenia na rzeczywistość edukacyjną i działania pedagogiczne, adekwatne do tworzonych społecznie warunków życia i nowych cech rozwojowych właściwych okresom dzieciństwa, adolescencji i wschodzącej dorosłości.

Generalnie jednak można powiedzieć, iż współczesność (ponowoczesność) – określana jako nieustanny kryzys⁶, na który okresowo nakłada się kryzys ekonomiczny, dodatkowo moderowana przez wewnętrzne, naturalne rozwojowo kryzysy doświadczane szczególnie silnie przez młodego człowieka – stanowi sytuację silnie frustrującą młode pokolenie, marginalizującą społecznie i torującą drogę do różnych patologii. Ma to niewątpliwie negatywne konsekwencje dla rozwoju młodych ludzi, deformuje osobowość bądź też powoduje nieustającą ambiwalencję, mającą charakter wewnętrznych konfliktów, których rozwiązać się nie da, bo nie ma żadnej

6 Z. Kwieciński: *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*. W: *Humanistyka przełomu wieków*. Red. J. Koziński. Warszawa: „Żak”, 1999, s. 51.

ostatecznej instancji „odwoławczej” ani systemu wsparcia, które mogłyby wspomagać względnie bezkonfliktowe wejście młodego pokolenia w świat pełnienia dorosłych ról.

Teraźniejszość, czyli świat, w którym żyje młode pokolenie, nie jest dla tych ludzi przyjazna, ogranicza wielowymiarowo możliwość kreowania własnego życia w sposób satysfakcjonujący (a nawet jedynie służący samodzielnemu przetrwaniu).

Doświadczanie frustracji rodzi gniew coraz większej grupy młodych ludzi, często wyposażonych w kompetencje, których nie mają pokolenia starsze. W Europie i w wielu rejonach świata realizuje się teza o „nadprodukcji inteligencji” – młodych ludzi wykształconych, o wysokich kompetencjach i adekwatnie do tego dużych oczekiwaniach co do poziomu życia im przynależnego. Rynek gospodarczy (i społeczny) kurczy się zaś coraz bardziej, powodując coraz dłuższą perspektywę trwałego bezrobocia lub oferując jedynie zatrudnienia incydentalne, czasowe oraz niezgodne z kompetencjami i rozbudzonymi ideologicznie ambicjami, co ogranicza już nie tylko samorealizacyjną funkcję pracy, lecz także jej podstawową funkcję, służącą przetrwaniu. Zygmunt Bauman⁷ mówi o młodzieży jako kategorii społecznej „niechcianej”, „odrzuconej”, „bez przydziału” w życiu społecznym. W grupie tej musi narastać bunt, musi rodzić się protest, które mogą znaleźć ujście w rozwiązaniach siłowych, służących pozyskaniu tego, co słusznie młodym ludziom się należy (ideologiczne uprawomocnienie roszczeń); owe działania opozycyjne mogą też scalić środowisko zagubionych, biernych, niezdolnych do kontroli nad własnym życiem ofiar systemu, podatnych na różne zaburzenia psychiczne. Dodajmy, system, który okazał się niewydolny, gdyż „wyprodukował” ludzi wykształconych, uprawomocnił ideologicznie ich roszczenia, a potem pozostawił ich bez „społecznego przydziału znaczących ról”, które mogliby i powinni „pełnić” w społeczeństwie; co więcej, pozbawił młode pokolenie możliwości uczestniczenia w „rozbuchanej konsumpcji”, dostępnej dla wszystkich, promowanej przez ów system, jednocześnie formując warunki życia, w których coraz bardziej znaczącą rolę ma, dla „przetrwania” i uczestniczenia w społecznej alokacji dóbr, zajmowana pozycja społeczna (wzrost nierówności społecznych, maskowany nieudolnie ideologią egalitaryzmu). Znakomita większość ludzi młodego pokolenia w takich warunkach musi przyjąć rolę mertonowskich „podwójnie przegranych” czy baumanowskich „włóczęgów”, którzy winą za niezgodny z ich oczekiwaniami poziom własnego życia muszą obarczyć siebie, a nie system, który wszak oferuje „wszystko wszystkim”, a realnie nie daje szans realizacji nawet roszczeń podstawowych.

Pedagogika jako nauka o wychowaniu musi wyjść naprzeciw ideologicznym, społecznym i ekonomicznym wyzwaniom nowych czasów, stworzyć

7 Z. Bauman: *Permanenna rewolucja...*, s. 45.

nurt „teorii zrównoważonego wychowania do jakości życia”, która nie będzie rozumiana tak wąsko jak wynika to z przesłania ponowoczesnego konsumpcjonizmu, mającego charakter autoteliczny, a więc określającego sens ludzkiej egzystencji i tożsamości w kategoriach: „jestem tym, co mam”, a „sensem życia jest posiadanie”. Powinnością pedagogiki jest kształtowanie nie tylko koncepcji siebie młodego pokolenia (wzorów osobowych), lecz także koncepcji działania społecznego, mającego na celu zmianę obiektywnych warunków życia, co w pedagogice społecznej wiąże się również z aktywizacją społeczną, czyli pobudzaniem „sił ludzkich” zdolnych zmieniać świat, tak by wszystkim żyło się lepiej (konstruktywny bunt metafizyczny w rozumieniu Alberta Camusa⁸). Powinnością pedagogiki jest też takie działanie, którego efektem będzie zapobieganie, przewidywanej przez socjologów, możliwości wygenerowania przez obiektywne warunki życia „straconej generacji” – młodych ludzi wyposażonych w potencjały i kompetencje, których nie mogą oni realizować w świecie własnego życia; pokolenia „wielkich nadziei” i jeszcze „większych rozczarowań”. Planowe działania, także pedagogiczne, ważne zarówno dla jednostki, jak i dla świata, w którym ona żyje, mają służyć uniknięciu wygenerowania kolejnego „straconego pokolenia”, które „straciło nadzieję” na godne życie w świecie, a „zyskało rozczarowanie” światem, w którym żyje.

Bibliografia

- Bauman Z.: *Permanentna rewolucja*. „Wprost” 2013, nr 28.
- Camus A.: *Człowiek zbuntowany*. Tłum. J. Guze. Kraków: Oficyna Literacka Res Publica, 1991.
- Kotowska I.E., Saczuk K., Strzelecki P.A.: *Rynek pracy. W: Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. W: Diagnostyka społeczna 2013. Raport tematyczny*. Red. I.E. Kotowska. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, 2014.
- Kwieciński Z.: *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*. W: *Humanistyka przełomu wieków*. Red. J. Koziński. Warszawa: „Żak”, 1999.
- Szafraniec K.: *Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła*. „Nauka” 2012, nr 1.

Ewa Wysocka

8 A. Camus: *Człowiek zbuntowany*. Tłum. J. Guze. Kraków: Oficyna Literacka Res Publica, 1991.